

دستور العمل اجرایی حفظ و حراست و اصلاح نژاد بز بومی شیری (نژاد مهابادی و نجدی) برای پرورش در

شرایط متمرکز و نیمه متمرکز سال ۱۴۰۳

توجه: مطالعه این دستور العمل برای مسئولین پروژه و کارشناسان استانی؛ پیمانکاران و گله داران تحت پوشش ضروری بوده و عدم اطلاع از مفاد آن تحت هیچ شرایطی قابل توجیه نیست.

مقدمه :

حفظ و تکثیر حیوانات بومی به عنوان سرمایه ملی کشور از اهمیت بالایی برخوردار است. زیرا نقش کلیدی در بقای انسان و حفاظت محیط زیست دارند بهره مندی از تطابق پذیری این حیوانات با هدف تولید گوشت قرمز و شیر خام نقش موثری در توسعه و ارتقا سلامت جامعه دارد. کشور ایران به عنوان یکی از بزرگترین پرورش دهندگان گوسفند و بز در دنیا، از تنوع ژنتیکی و نژادی بسیار بالایی برخوردار است. اگرچه علیرغم تنوع ژنتیکی و نژادی و جمعیت نسبتا بزرگ بسیاری از نژادهای بومی به دلیل بهره وری پایین در خطر جدی انقراض قرار دارند. لذا ضروری است علاوه بر ذخیره مواد ژنتیکی و افزایش اندازه موثر جمعیت به منظور پایداری در تولید و حفاظت از نژادهای بومی در جهت افزایش توجیه اقتصادی پرورش آنها گام برداشت. لذا استراتژی های حفظ و حراست نژادهای بومی بایستی ترکیبی از بهبود و حفاظت ژنتیکی هر یک از این نژادها به همراه افزایش بهره وری اقتصادی باشد. جمعیت بز بومی کشور سهم قابل توجهی از تولیدات فرآورده های لبنی، گوشت قرمز، الیاف دامی و اشتغالزایی را در کشور به خود اختصاص داده است.

در این پروژه اعتقاد بر این است که با اجرای صحیح برنامه اصلاح نژادی، ارزیابی ژنتیکی و انتخاب در بز بومی نژاد مهابادی و نجدی، در آینده ای نزدیک امکان دستیابی به بزهای بومی با توان شیرواری بالا بهمراه سایر صفات تولیدی و تولید مثلی مناسب همچون تطابق پذیری بالا جهت پرورش در بسیاری از مناطق کشور که امکان پرورش نژادهای خالص و آمیخته بزهای خارجی را ندارند فراهم آید.

حفظ ذخایر ژنتیکی جمعیت بز مهابادی و نجدی به دلیل مستعد بودن شرایط پرورش آن در برخی از استانها با تولید مناسب مقدار و کیفیت شیر مزیت دار؛ بهمراه سایر صفات ارزشمند نظیر ماندگاری و دوقلوژائی، ضرورت اجرای این پروژه را با هدف افزایش کمی و کیفی تولیدات و فرآوری شیر بز و اقتصادی نمودن پرورش بزهای شیری بومی را دوچندان نموده است.

با توجه به شرایط فعلی و تجربه موجود در سالهای اخیر و روند کاهشی اعتبارات، دستیابی به برنامه های توسعه ای نباید تنها با اتکا به اعتبارات ملی در نظر گرفته شود؛ لذا جهت تداوم اجرای پروژه ها تا حصول نتیجه؛ تلاش و همکاری معاونین محترم بهبود تولیدات دامی در کلیه استانها برای جذب اعتبارات استانی و بهره گیری از تجربیات عملی و توان کارشناسان دام سبک استان در اجرای پروژه ها ضروری است.

اهداف مهم و محوری پروژه:

- ارتقاء بهره وری به ازای هر راس بز ماده مولد بوسیله افزایش تولید شیر روزانه، افزایش دوره شیردهی، بهبود راندمان تولید مثلی و...
- اقتصادی شدن حرفه گله داری و در نتیجه پایداری تولید در این بخش.

- حفاظت ژنتیکی از بزهای بومی

نتایج مورد انتظار پس از انجام پروژه:

- ارتقاء صفات تولیدی و تولید مثلی و در نتیجه ارتقاء بهره وری به ازای هر راس بز ماده مولد.
- حفظ ذخایر ژنتیکی بزهای بومی کشور به شکل پایدار و اقتصادی.

شرح عملیات:

در مرحله اول لازم است به منظور حفظ و حراست، تعیین اندازه جمعیت و وضعیت سلامتی بز بومی نژاد مهابادی و نجدی، گله های خالص پرورش دهنده نژاد مورد نظر شناسایی و ثبت مشخصات بزهای موجود انجام شود. سپس برنامه اصلاح نژاد بزهای بومی شیری تحت پوشش این پروژه؛ بر اساس روش اصلاح نژادی هسته باز اجرا می شود. با همکاری مسئولین و کارشناسان امور دام استانهای تحت پوشش با هدف سرعت بخشیدن به انتقال پیشرفت های ژنتیکی بدست آمده از گله هسته به گله های منتخب استانهای شمالغرب و غرب کشور؛ ضروری است انتخاب گله ها با دقت بیشتری انجام گیرد. و مولدین بزهای بومی از پتانسیل تولیدی مناسبی برخوردار باشند.

بمنظور انجام عملیات تلقیح مصنوعی برای کلیه دامهای تحت پوشش ثبت مشخصات و همزمان سازی فحلی انجام می گردد. برای استانهای شمال غرب و غرب کشور اعم از آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، اردبیل، البرز، لرستان و... اسپرم مورد نیاز جهت تلقیح مصنوعی دامهای تحت پوشش توسط مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی از گله هسته تهیه و به پیمانکاران مجری پروژه تحویل می گردد. این اسپرمها از برترین بزهای بومی نر از گله هسته با میانگین تولید بیش از ۵۰۰ لیتر شیر بر اساس رکورد والدین و خویشاوندان نزدیک اخذ گردیده است. بزهایی که از طریق تلقیح مصنوعی بارور نمی گردند در سیکل فحلی آتی با بهترین بزهای نر موجود در گله بصورت طبیعی جفت گیری خواهند نمود تا درصد بزغاله گیری در گله های تحت پوشش کاهش نیابد.

برای استانهایی که اقلیم گرم و خشک دارند و از اسپرم بز استفاده نمی کنند می بایست از نر بزهای برتر بومی استفاده گردد. با توجه به اینکه یکی از اهداف این پروژه بهبود راندمان تولید شیر می باشد لذا انجام رکوردگیری شیر و دقت در رکوردگیری شیر مولدین پس از زایش ضروری بوده، همچنین رکوردگیری اوزان بدو تولد و وزن از شیرگیری نیز از مهمترین رکوردهای مورد نیاز می باشد.

در سالهای آتی بزغاله های ماده بدنیا آمده، براساس رکورد شیر مادران بومی و اطلاعات پدر انتخاب و جایگزین دامهای کم تولید گله های تحت پوشش خواهند گردید و شاهد ارتقاء تولید قابل توجه خواهند بود. این گله ها در صورت تایید مرکز (بر اساس اطلاعات و رکوردهای ارسال شده و تجزیه و تحلیل آنها) محل تولید مواد ژنی برتر منطقه بوده و امکان توزیع مولدین نر و ماده و حتی مواد ژنی را خواهند داشت.

الف : شرح وظایف پیمانکاران :

۱. پیمانکار بایستی کارشناس دامپروری بوده و از دانش فنی کافی جهت انجام امور اجرایی پروژه برخوردار باشد و در جلسات توجیهی شرکت نمایند.

تاسیس ۱۳۳۳

۲. همکاری با معاونت بهبود تولیدات دامی استان در شناسایی گله داران توانمند جهت اجرای پروژه.
۳. پیمانکاران موظف هستند لوازم مورد نیاز برای تلقیح مصنوعی، ثبت مشخصات (شماره گوش ۱۵ رقمی، مطابق با دستورالعمل مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی)، رکوردگیری اعم از باسکول، ترازوی توزین بزغاله و ظرف مدرج اندازه گیری شیر را در اختیار داشته باشند.
۴. پیمانکار موظف به انجام کلیه عملیات ثبت مشخصات برای کلیه دام های تحت پوشش قبل از عملیات اصلاح نژادی می باشد.
- تبصره: سریال شماره های ۱۵ رقمی پلاک گوش دامها توسط معاونت بهبود تولیدات دامی استانها مطابق با دستورالعمل هویت گذاری از مرکز اصلاح نژاد باید دریافت گردد.
۵. همزمان سازی فحلی برای کلیه دامهای ماده تحت پوشش با رعایت ضوابط بهداشتی انجام گردد.
۶. پیمانکاران موظف به انجام عملیات ثبت مشخصات و رکوردگیری دامهای تحت پوشش می باشند و باید در هنگام زایش دامها به گله تحت پوشش مراجعه نموده و با همکاری دامدار، دامهای متولد شده را ثبت، رکوردگیری و در سیستم نرم افزاری وارد نمایند. در صورتی که دامدار خود عهده دار توزین بزغاله های تازه متولد شده و نصب پلاک گوش باشد مقتضی است پیمانکار آموزش لازم و لوازم مورد نیاز اعم از پلاک گوش، پنس پلاک کوب و ترازوی توزین بزغاله را قبل از شروع زایش بطور امانی در اختیار دامدار قرار دهد و پس از دریافت اطلاعات و رکورد از دامدار، اقدام به ثبت در برنامه نرم افزاری مرکز نماید.
۷. پیمانکار موظف به تهیه اسپرم بز اصلاح شده بومی از مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی مطابق با حجم عملیات پروژه می باشد.
۸. فقط از مامورینی که دارای مجوز تلقیح مصنوعی معتبر و مورد تأیید مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی می باشند برای تلقیح مصنوعی استفاده نماید.
۹. کلیه بزهای ماده و بزغاله های متولد شده تحت پوشش را طبق موارد ذیل رکورد برداری نماید:
 - وزن تولد بزغاله ها
 - وزن و سن پایان شیر خوارگی بزغاله ها
- حداقل پنج رکورد شیر از بزهای تحت پوشش در هر دوره شیرواری نیاز است یعنی با توجه به تاریخ زایش، شروع رکوردگیری ۱۵ روز پس از زایش و هر ماه یک رکورد ثبت شود (برای بزهایی که بزغاله همراه مادر نگه داری می شود روز رکوردگیری نباید بزغاله ۱۲ ساعت از شیر مادر تغذیه کند). شایان ذکر است انجام عملیات رکوردگیری اوزان و شیر می تواند توسط خود دامدار و با نظارت پیمانکار و امور دام انجام پذیرد.
- ** جهت کسب اطلاعات بیشتر به دستورالعمل رکوردگیری در دام سبک در سایت مرکز اصلاح نژاد مراجعه فرمایید.
- تبصره: با توجه به اهمیت طول دوره شیردهی به عنوان یک معیار با اهمیت اقتصادی و مبنای انتخاب، ثبت تاریخ خشکی الزامی می باشد.
۱۰. پیمانکار موظف است پیشرفت فیزیکی پروژه را تحت عنوان گزارش عملکرد مطابق با دستورالعمل پروژه تهیه و به معاونت بهبود تولیدات دامی استان ارسال نماید.

۱۱. نسبت به انجام همکاری و هماهنگی لازم با کارفرما در تشکیل و برگزاری کلاسهای آموزشی - توجیهی برای دامداران تحت پوشش و کارشناسان ذیربط اقدام نماید.
۱۲. مسئولیت صحت و دقت انجام کامل شرح عملیات پروژه و ثبت نتایج آنها بر عهده پیمانکاران می باشد.

ب: شرح وظایف معاونت بهبود تولیدات دامی سازمان جهاد کشاورزی استان :

- (۱) انتخاب پیمانکار توانمند، علاقمند و تحصیلکرده دامپروری و عقد قرارداد همکاری با ایشان.
- (۲) انتخاب صحیح گله دار و دامهای تحت پوشش با همکاری پیمانکار.
- (۳) سریال شماره های ۱۵ رقمی پلاک گوش دامها توسط معاونت بهبود تولیدات دامی استانها مطابق با دستور العمل هویت گذاری از مرکز اصلاح نژاد باید دریافت گردد.
- (۴) نظارت بر کلیه شرح وظایف پیمانکار و گله داران تحت پوشش و مسئولیت های مربوطه.
- (۵) هماهنگی و معرفی پیمانکار به مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی برای دریافت اسپرم بز بومی اصلاح شده.
- (۶) همکاری و انجام هماهنگی های لازم برای نظارت توسط ناظر ملی (موسسه تحقیقات علوم دامی کشور) که توسط مرکز اصلاح نژاد دام و بهبود تولیدات دامی مشخص گردیده است.
- (۷) مسئول دام سبک معاونت بهبود تولیدات دامی استانها موظف خواهند بود پایوت اسپرم های تلقیح شده را پس از پایان عملیات تلقیح از پیمانکاران طرف قرارداد تحویل گرفته و با ذکر دقیق تعداد و شماره های اسپرم صورتجلسه نمایند .
- (۸) به منظور بهره برداری از سایر روش های جفت گیری، معاونت بهبود تولیدات دامی استان های مجری می توانند از گله داران توانمند بخش های خصوصی که در زمینه پرورش بز فعالیت می نمایند، بویژه شرکت های تعاونی بزداران را به عنوان پیمانکار تامین کننده اسپرم تازه مورد نیاز پروژه در استان یا منطقه معرفی نمایند و با تأیید توانائی عملکرد آنها توسط مسئولین دام استان؛ فقط از سهم وجه هزینه خرید اسپرم این دستور العمل؛ می توانند به عنوان کمک هزینه خرید بزهای نر خالص مورد تأیید مرکز اصلاح نژاد بهره مند گردند.

ج: انتخاب پرورش دهنده واجد شرایط:

۱. اولویت با پرورش دهندگانی می باشد که زمین کشاورزی جهت تامین بخشی و یا تمام علوفه مورد نیاز گله پرورشی خود را دارا می باشند.
۲. اولویت با پرورش دهندگانی است که قبلاً تحت پوشش این پروژه بوده اند.

- تبصره- اجرای این پروژه در استان با همکاری گله داران متقاضی انجام می پذیرد. بدیهی است این گله داران باید در صورت لزوم در تامین هزینه های عملیات مشارکت نمایند.
۳. ساختمان و تاسیسات گله دار باید از لحاظ بهداشتی، ظرفیت دام مولد و ترکیب گله مناسب باشد.

تاسیس ۱۳۳۳

۴. بز های مولد گله بایستی خالص و از تیپ (بویژه در ناحیه پستانها) و جنه مناسبی برخوردار باشند و باید رکورد شیر روزانه آنها در پیک تولید، بالاتر از ۵۰۰ گرم در روز باشد.

۵. پرورش دهنده باید حداقل ۵ سال تجربه عملی در زمینه پرورش بز یا گوسفند داشته باشد.

۶. پرورش دهنده یا یکی از اعضاء خانواده ایشان دارای حداقل مدرک تحصیلی دیپلم متوسطه باشند.

جدول هزینه به ازای هر رأس بز مولد (واحد های بز بومی-شیری) در سال ۱۴۰۳		
عنوان فعالیت	شاخص فعالیت	اعتبار به ازای هر رأس (هزار ریال)
هویت گذاری و ورود اطلاعات به سامانه	رأس	۴۰۰۰
خرید سیدر یا اسفنج و هورمون	به ازای هر رأس	
همزمان سازی فحلی	رأس	
رکوردگیری و ورود اطلاعات رکورد به سامانه نرم افزاری	رأس	
لوازم مصرفی ، کسورات، بیمه، مالیات و پیش بینی نشده	رأس	

تبصره: تعیین ریز هزینه کرد عملیات اصلاح نژاد دام سبک (پروژه حفظ و حراست و اصلاح نژاد بز بومی) باتوجه به اعتبارات تخصیصی استانی و سایر شرایط و مقتضیات استان، بر عهده معاونت بهبود تولیدات دامی استان می باشد.